

ALTERNATIVRAPPORT TILL FN:S BARNRÄTTSKOMMITTÉ

från civilsamhällets organisationer
och andra berörda parter på
Åland till den finska regeringens
kombinerade femte och sjätte
periodiska rapport

Rädda Barnen på Åland, Röda Korset Ålands distrikt, Ålands handikappförbund, Ålands autismspektrumförening, Regnbågsfyren r.f., SKUNK r.f. skärgårdsungdomarnas intresseorganisation, Ålands 4H-distrikt r.f., Ung Resurs, Hem och Skola, Talentia Åland, Fältarna på Åland, Ålands feministparaply - UNGA – Jämställd skola och Fritid, Ålands Idrott, Brottsofferjouren, Folkhälsan på Åland, Lemland-Lumparlands församling, Jomala församling, myndigheter och andra aktörer.

ÅLAND
JULI 2022

Rapporten finns också på engelska och som en längre version på svenska, som publicerades i mars 2021.

RÄDDA BARNEN PÅ ÅLAND R.F

NORRAGATAN 13 B, AX-22100 MARIEHAMN,
ÅLAND, FINLAND
+358 (0) 18 14 394 / +358 (0) 457 3613 919
INFO@RADDABARNEN.AX

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

INLEDNING.....	3
INFORMATION OM PROCESSEN OCH METOD SOM ANVÄNDS PÅ ÅLAND.....	3
LISTA AV ORGANISATIONER SOM BIDRAGIT TILL ALTERNATIVRAPPORTEN.....	4
FAKTORER SOM PÅVERKAR GENOMFÖRANDET AV BARNKONVENTIONEN PÅ ÅLAND.....	5
ÅLAND, SJÄVSTYRELSEN OCH SPRÅKET.....	5
1. ALLMÄNNA GENOMFÖRANDE ÅTGÄRDER.....	6
1.1. LAGSTIFTNING.....	6
1.2. INTERNATIONELLA AVTAL.....	7
1.3. SAMORDNING, DEN NATIONELLA HANDLINGSPLANEN OCH SAMARBETE MED CIVILSAMHÄLLET.....	7
1.4. OBEROENDE ÖVERVAKNING.....	8
1.5. RESURSFÖRDELNING.....	9
1.6. INSAMLING AV UPPGIFTER.....	9
1.7. INFORMATIONSSPRIDNING, HÖJANDE AV MEDVETANDE OCH UTBILDNING OMBARNKONVENTIONEN.....	10
2. GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER I BARNKONVENTIONEN.....	11
2.1. ICKE-DISKRIMINERING.....	11
2.2. BARNETS BÄSTA.....	12
2.3. RÄTT TILL LIV, ÖVERLEVNAD OCH UTVECKLING.....	12
2.4. RESPEKT FÖR BARNS ÅSIKTER.....	13
3. CIVILA RÄTTIGHETER OCH FRIHETER.....	14
4. VÅLD MOT BARN.....	15
4.1. VÅLD MOT BARN.....	15
4.2. SKADLIGA SEDVÄNJOR.....	17
4.3. HELPLINES.....	17
5. FAMILJEMILJÖ OCH ERSÄTTANDE VÅRD.....	18
5.1. MISSBRUK I FAMILJEN.....	18
5.2. VÅRDNADSTVISTER.....	19
5.3. BARN SOM ÄR PLACERADE.....	20
5.4. BARN MED FÖRÄLDER I FÄNGELSE.....	21
6. FUNKTIONSNEDSÄTTNING, HÄLSA OCH VÄLFÄRD.....	22
6.1. BARN MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING.....	22
6.2. HÄLSA OCH HÄLSOTJÄNSTER.....	23
6.2.1. TILLGÅNG TILL VÅRD FÖR UNGA TRANSPERSONER.....	23
6.2.2. PAPPERSLÖSA BARNES RÄTT TILL HÄLSOVÅRD.....	23
6.2.3. BARNES PSYKISKA HÄLSA.....	24
6.2.4. UNGDOMARNES HÄLSA (ANDTS).....	25
6.3. LEVNADSSTANDARD OCH EKONOMISK UTSATTHET.....	26
7. UTBILDNING, FRITID OCH KULTUR.....	27
7.1. UTBILDNING, INBEGRIPET YRKESUTBILDNING OCH HANDLEDNING.....	27
7.1.1. GRUNDSKOLA.....	27
7.1.2. MOBBNING OCH VÄLMÅENDE I SKOLAN.....	29
7.1.3. STUDIER PÅ ANDRA STADIET.....	30
7.1.4. BARNOMSORG.....	30
7.1.5. BARN OCH UNGA SOM VARKEN ARBETAR ELLER STUDERAR.....	31
7.2. VILA, LEK, FRITID, REKREATION OCH KULTURELLA OCH KONSTNÄRLIGA AKTIVITETER.....	32
8. SÄRSKILDA SKYDDSÅTGÄRDER.....	33
8.1. ASYLSÖKANDE BARN OCH FLYKTINGBARN.....	33
8.2. SEXUELL EXPLOATERING OCH UTNYTTJANDE.....	34
9. DET FAKULTATIVA PROTOKOLLET TILL KONVENTIONEN OM BARNES RÄTTIGHETER OM INDRAGNING AV BARN I VÄPNADE KONFLIKTER.....	35

INLEDNING

I den kombinerade femte och sjätte rapporten från Finland nämns Åland för första gången i statens rapport till FN:s barnrättskommitté. Ålands landskapsregering har tagit fram en egen rapport, men i statens rapportering till FN återges inte den åländska rapporten i sin helhet. Statens rapport lyfter fram enskilda saker från Åland men ger inte en helhetsbild om hur genomförandet av barnkonventionen ser ut på Åland. Det åländska civilsamhället vill ta tillfället i akt att lyfta fram Åland och även de skillnader som finns mellan självstyrelsen och riket. Därför har civilsamhället tagit fram den första alternativrapporten från Åland.

I rapporten fokuserar vi på frågor där Åland har lagstiftningsbehörighet eller där vi ser skillnader mellan Åland och Finland.

Vi vill betona att utsatta barngrupper borde beaktas särskilt när man läser och jobbar med de rekommendationer som lyfts fram i den här rapporten.

INFORMATION OM PROCESSEN OCH METOD SOM ANVÄNDS PÅ ÅLAND

Arbetet med alternativrapporten inleddes våren 2020 genom diskussioner med Centralförbundet för Barnskydd i Finland som koordinerar alternativrapportering i Finland. När det konstaterades att Åland inte kunde vara en del i den finländska alternativrapporten tog Rädda Barnen på Åland samordningsansvaret och samlade information från olika organisationer och aktörer via temamöten. SKUNK skärgårdsungdomarnas intresseorganisation tog fram en egen rapport om barns rättigheter på Åland med speciellt fokus på barn i skärgården. Rapporten i sin helhet skickades till beslutsfattare på Åland och har beaktats i alternativrapporten.

På grund av ändrat datum för inlämning av alternativrapporten valde civilsamhället istället att publicera en längre arbetsrapport om barns rättigheter på Åland i mars 2021. Arbetsrapporten diskuterades med politiker, civilsamhällets representanter och andra aktörer under flera olika evenemang. Under hösten 2021 och våren 2022 fortsatte dialogen mellan civilsamhällets representanter och arbetsrapporten uppdaterades och formaliserades till en alternativrapport under våren 2022.

LISTA AV ORGANISATIONER SOM BIDRAGIT TILL ALTERNATIVRAPPORTEN

- Rädda Barnen på Åland
- Röda Korset Ålands distrikt
- Ålands handikappförbund
- Ålands autismspektrumförening
- Regnbågsfyren r.f.
- SKUNK rf skärgårdsungdomarnas intresseorganisation
- Ålands 4H-distrikt r.f.
- Ung Resurs
- Hem och Skola
- Talentia Åland
- Fältarna på Åland
- Ålands feministparaply - UNGA Jämställd skola och Fritid
- Ålands Idrott
- Brottsofferjouren
- Folkhälsan på Åland
- Lemland-Lumparlands församling
- Jomala församling
- Myndigheter och andra aktörer som har bidragit med faktaunderlag

FAKTORER SOM PÅVERKAR GENOMFÖRANDET AV BARNKONVENTIONEN PÅ ÅLAND

ÅLAND, SJÄVSTYRELSEN OCH SPRÅKET

Åland är ett självstyrt ölandskap i Finland med cirka 30 000 invånare, varav 6004 (19,8%) är minderåriga barn (2021). Landskapet är indelat i 16 kommuner som befolkningsmässigt varierar från 11 742 invånare (2012 barn) i Mariehamn till 105 invånare (17 barn) i skärgårdskommunen Sottunga, som är till befolkningen Finlands minsta kommun.¹

Ålands självstyrelse ger ålänningarna rätt att stifta lagar om inre angelägenheter.²

Åland är enspråkigt svenskt och få behärskar finska. Tillgängliga svenskspråkiga tjänster och språkklimatet i riket påverkar barn på Åland när det gäller studiemöjligheter, tillgång till vård/service i riket och tillgång till offentlig information.³

Ålands geografiska läge mellan Sverige och Finland gör landskapet till en gränsregion där såväl historisk, kulturell och geografisk närhet till Sverige påverkar praktiskt vardagsliv och innebär att Åland skiljer sig från övriga Finland.

¹ÅSUB, 2021. Mer information om Åland: <https://www.aland.ax/sv/fakta-om-aland>

² <https://um.fi/aland-sarstallning>

³ https://um.fi/aland-sarstallning#Spr_kbest_mmelserna_p_land

1. ALLMÄNNA GENOMFÖRANDE ÅTGÄRDER

1.1. LAGSTIFTNING

Den egna lagstiftningsbehörigheten för Åland kräver kompetens och tillräckliga resurser för framställande av lagar och revidering av lagstiftning.

Den delade lagstiftningsbehörigheten mellan riket och Åland innebär att i ärenden som gäller barn tillämpas den åländska och finländska lagstiftningen ofta samtidigt.

Lagstiftning i Finland ska vara likvärdig men exempel finns där rikets lagtext på finska och svenska skiljer sig åt. Trots det har Social - och hälsovårdsministeriet svarat att den finskspråkiga texten ska gälla vid tolkning av lagen.¹ Resurser och kunskaper i svenska hos laggranskare och lagberedare i riket saknas.

När rikets lagstiftning gäller på Åland är ett problem att instruktioner, tillämpningsguider och prejudikat ofta saknas eller publiceras senare på svenska vilket får konsekvenser för alla svenskspråkiga i Finland.

Det saknas rutiner för barnkonsekvensbedömningar i arbetet med åländska lagförslag.²

Jämfört med lagstiftning i riket är den åländsk diskrimineringslagstiftning mer begränsad. Den omfattar inte alla diskrimineringsgrunder, saknar skrivningar om främjande av likabehandling och rimliga anpassningar för att likabehandling för personer med funktionsnedsättning ska uppnås samt skrivningar om en skyldighet för berörda åländska myndigheter och utbildningsanordnare att upprätta likabehandlingsplaner.³ Ålands lagting har i mars 2022 beslutat att anta ny landskapslag om tillämpning av rikets diskrimineringslag. Lagen träder i kraft 1.1.2023.

Den nya barnomsorgs- och grundskolelagen på Åland (ÅFS 2020:32) trädde i kraft år 2021 och med den ingår barnomsorgen nu i skolverksamheten även på Åland.

Från och med 2021 sköts socialvården för hela Åland av ett kommunförbund, Kommunernas socialtjänst (KST), istället för enskilda kommuner. Ett enat barnskydd för Åland ger möjligheter för ett mer jämlikt förverkligande av barns rättigheter för barn som är klienter inom barnskyddet.

Den nya socialvårdslagen (ÅFS 2020:12) tydliggör barns och barnfamiljers rätt till tidigt stöd vid behov. I övriga Finland har en motsvarande lagstiftningen funnits sedan 2015.

Åland saknar en ungdomslag som motsvarar rikets.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Lagreglera krav på barnkonsekvensanalyser och säkerställ fortbildning, verktyg och rutiner för tjänstemän och politiker i processen.

Säkerställ att relevant information och tillämpningsanvisningar till lagstiftning finns tillgängliga på svenska och att lagtext på båda nationella språk överensstämmer.

Ta fram en åländsk ungdomslag.

¹ Svenska Yle, 27.9.2020: [Fel i lagtexterna på svenska leder till allvarliga konsekvenser för medborgarna - endel lagar granskas inte alls på svenska](#)

² ÅOM, 2020: [Finns det barnkonsekvensbedömningar i åländska lagförslag? En analys av åtta lagförslag från år 2018-2020.](#)

³ ÅOM, 2019: [Revideringsbehov av diskrimineringslagstiftningen på Åland. Underlag till Ålands landskapsregering.](#)

1.2. INTERNATIONELLA AVTAL

När Finland ingår internationella avtal inom områden som faller under åländsk behörighet krävs lagtingets bifall för att avtalet till de delar som Åland har behörighet över ska bli gällande på Åland. Alla de internationella avtal som nämns i [statens rapport 2019](#) (punkt 360) trädde i kraft även på Åland. Till det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om indragning av barn i väpnade konflikter (2002) gav Ålands lagting, till de delar som faller inom landskapets behörighet, sitt bifall till protokollet så sent som i februari 2020 ([se kapitel 9](#)).

Rapportering och uppföljning av de rekommendationer som ges av barnrättskommittén har inte varit systematisk på Åland.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att rapportering och uppföljning av internationella avtal och de rekommendationer som ges av FN:s kommitté för barnets rättigheter systematiseras på Åland.

Garanterat förutsättningar för Ålands delaktighet i hela rapporteringsprocessen genom ett bra samarbete mellan stat och självstyrelse.

1.3. SAMORDNING, DEN NATIONELLA HANDLINGSPLANEN OCH SAMARBETE MED CIVILSAMHÄLLET

Det saknas en central samordning för genomförandet av barnkonventionen på Åland. En åländsk barnstrategi har funnits i landskapsregeringens budget sedan år 2021, men inget arbete har påbörjats.

Språket är ett hinder för tillämpning av projektresultat, material eller kunskaper från Finland på Åland. Åland har exempelvis inte haft en tydlig roll i LAPE-projektet och det omfattande arbetet som gjorts för barn och barnfamiljer inom projektet.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Avsätt resurser för framtagande och genomförande av en åländsk barnstrategi.

Utse en minister som är ansvarig för barnrättspolitik på Åland. Säkerställ att de olika åtgärdsprogram, agendan och handlingsplan som rör barn på Åland genomförs.

Säkerställ att de projektresultat, modeller och verktyg som tas fram i Finland publiceras också på svenska.

1.4. OBEROENDE ÖVERVAKNING

Att trygga och främja barnets ställning och rättigheter kräver en aktiv barnombudsman på plats på Åland med kunskap om de åländska barnens förhållanden både utifrån den åländska juridiken och de upplevelser som barnen har i praktiken. Diskriminerings- och barnombudsmannen samt patient- och klientombudsmannen som verkar vid ÅOM bedriver ett aktivt arbete för barns rättigheter trots att uppdraget är större än myndighetens resurser.¹

Ålands barnombudsman kan liksom rikets barnombudsman inte agera i ärenden gällande enskilda barn eller ta ställning angående eller ändra myndigheters beslut. Det är riksdagens justitieombudsman (JO) som övervakar barnets rättigheter i hela Finland, även på Åland. Barn på Åland kan vända sig till riksdagens justitieombudsman med klagomål och JO kan även göra inspektioner vid till exempel skolor och vårdanstalter.

Patient- och klientombudsmannen har en viktig roll för att informera om patienter och klienters rättigheter samt erbjuda hjälp att lämna in anmärkningar och klagomål inom sjukvård och socialvård, även när det gäller barn.

ÅMHM är tillsynsmyndighet för offentlig socialvård inklusive barnomsorg, för privat socialservice och för offentlig hälso- och sjukvård, inom landskapets lagstiftningsbehörighet. Den nya socialvårdslagen och barnomsorgslagen ger även möjligheten att genomföra inspektioner utan grundad anledning. Tillsynsbehörigheten är delad mellan ÅMHM, landskapsregeringen och Statens ämbetsverk på Åland. Den delade behörigheten leder till att det kan vara oklart vart ett ärende hör och samma ärende kan hanteras av olika parter. Tillsynsstrukturen på Åland avviker från fastlandet. Det finns en omfattande lagstiftning som ska övervakas men personalresurserna är färre och det finns ej tillgång till expertis som till exempel Valvira.²

Information om möjligheten för barn att lämna in klagomål till FN:s barnrättskommitté finns på åländska barnombudsmannens hemsida men informationen är troligen okänd för de flesta barn samt vuxna i barns närhet.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Öka kännedom och ge barnanpassad information om möjligheten att kontakta tillsynsmyndigheter och lämna klagomål till aktörer på olika nivåer.

Säkerställ att ÅOM och tillsynsmyndigheter kan uppfylla sitt uppdrag enligt lagen genom att myndigheter ges tillräckligt med resurser.

¹ÅOMs uppdrag har under 2021 skötts av en personalstyrka på tre personer fördelat på de olika uppdragen enligt följande: diskriminerings- och barnombudsman, samt uppdrag som myndighetschef (100%) patient- och klientombudsman (100%), konsumentrådgivare (60%). [ÅOM, 2022: verksamhetsberättelse 2021](#).
²[ÅMHMs verksamhetsplan 2021](#)

1.5. RESURSFÖRDELNING

Ålands lagting fastställer årligen en budget för Åland.

Barnbudgetering har inte tillämpats på landskapsnivå eller på kommunal nivå, det är därmed oklart hur mycket av budgeten som tillfaller barn.

OUR RECOMMENDATIONS:

Implement child budgeting on Åland.

1.6. INSAMLING AV UPPGIFTER

Ålands statistik-och utredningsbyrå (ÅSUB) är Ålands officiella statistikmyndighet. Inom statistikområdet är behörigheten delad mellan Åland och Finland. Åland har lagstiftningsbehörighet gällande statistik om förhållandena i landskapet.

Ålands autonomi innebär möjlighet att delta i nordiska forskningsprojekt där Åland kan sättas i ett sammanhang.¹

Barnombudsmannen vid ÅOM ska årligen lämna en rapport om hur barnens och de ungas välfärd och rättigheter tillgodosätts, om utvecklingen av barnets välfärd och eventuella brister i lagstiftningen. Arbetet görs i den mån resurserna tillåter.

Någon separat sammanställning av barnstatistik och barns villkor på Åland inom olika områden har inte publicerats sedan år 2003.² En dialog mellan ÅSUB och ÅOM har klargjort att arbetet med att sammanställa och tillgängliggöra relevant statistik om barn och barngrupper skulle kräva mer resurser än vad som nu finns tillgängliga.

Statistik om olika barngrupper och deras livsvillkor saknas delvis på Åland.³ Litenheten är utmanande då antalet fall kan vara så få att man på grund av sekretess inte kan publicera viss statistik. Där statistik saknas om Åland blir utgångspunkten att statistik från Finland, Sverige eller övriga Norden får ge en bild över den troliga situationen.

Språket kan vara ett hinder för ålänningar att delta i nationella forskningsstudier och att tillgodogöra sig resultatet. Även om åländska barn deltagit i undersökningen garanteras inte att resultatet publiceras på svenska.⁴

Åländska barn deltar i den nationella undersökningen Hälsa i skolan och resultat från Åland kan jämföras med resten av landet. År 2020 beställde landskapsregeringen en utredning och analys om de åländska resultaten från Hälsa i skolan med fokusområden sexuellt ofredande, psykisk hälsa och våld i familjen.

¹ Exempel [Nabo - ungas sociala inkludering i Norden](#) genom Nordiska ministerrådet och projekt inom Nordregio.

² År 2003 publicerades rapporten "Barns villkor på Åland", som sammanställde all tillgänglig och relevant statistik samt utvalda delar av undersökningar om barns villkor på Åland.

³ T.ex. statistik om hur många barn med funktionsnedsättningar det finns på Åland, om HBTQIA+ barn, barn som anhöriga till sjuka föräldrar etc.

⁴ [Undersökningar som gjorts på material av Enkäten Hälsa i skola \(på finska\)](#) om barn med invandrarbakgrund, barn som placerats utanför hemmet, barn som tillhör sexuella eller könsminoriteter.

En nationell barnofferundersökning spreds även till åländska skolor i 2022, men forskningstillståndet hade inte sökts från landskapsregeringen. Utan detta kan landskapsregeringen inte meddela skolorna att de står bakom forskningen vilket för flera skolor kan vara en förutsättning för att delta i undersökningar.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att relevanta nationella enkäter och undersökningar genomförs i samarbete med landskapsregering/ÅSUB/annan relevant aktör och publiceras på svenska med möjlighet till regional jämförelse.

Säkerställ resurser till ÅSUB och ÅOM för att sammanställa relevant och aktuell barnstatistik och tillgängliggöra information för beslutsfattare och andra relevanta aktörer.

Säkerställ att analyser av åländska resultat från Hälsa i skolan införs som rutin.

1.7 INFORMATIONSSPRIDNING, HÖJANDE AV MEDVETANDE OCH UTBILDNING OM BARNKONVENTIONEN

Barnkonventionen har en tydligare roll i grundskolans nya läroplan och dess ämnesdelar. Verksamheter som möter barn uppger att barn känner till vissa rättigheter men att mer konkret information om vilka rättigheter barn har specifikt i ärenden som gäller dem saknas. Information om vuxnas kunskap om barnkonventionen saknas.

Nationella informationskampanjer innefattar inte alltid material på svenska. Åland har begränsade resurser att ta fram eget material. Det mesta material om barns rättigheter som används på Åland kommer från Sverige, men är inte helt anpassat till Åland då lagstiftningen skiljer sig åt.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att alla vuxna som möter barn får utbildning om barnkonventionen i relation till sitt uppdrag.

Säkerställ att det finns barnanpassad information om vilka konkreta rättigheter barn på Åland har enligt lagstiftningen.

2. GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER I BARNKONVENTIONEN

2.1. ICKE-DISKRIMINERING

Den nya barnomsorgs- och grundskolelagen har tydligare skrivningar om elevers rätt till en likvärdig barnomsorg och grundskoleutbildning utan trakasserier och mobbning oavsett kön, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning eller annat skäl.

Finlands diskrimineringsombudsman har mandat att behandla diskrimineringsfall på Åland som berör statliga myndigheter och andra områden där riket har behörighet. ÅOM har ett lagstadgat uppdrag att motverka och förhindra diskriminering inom landskapets behörighet.

ÅSUB genomförde hösten 2020 en undersökning om upplevelser av diskriminering bland personer som är 16 år och äldre. En tredjedel av de svarande har upplevt diskriminering på Åland. De vanligaste orsakerna till upplevd diskriminering är könstillhörighet, ålder, språk och nationellt ursprung eller etnisk tillhörighet. 18% av de som upplevt diskriminering svarade att det var under utbildning eller i skolan. Att prata öppet om upplevd diskriminering kan vara svårt i ett litet samhälle. Resultaten visar att det finns en rädsla att den som anmäler diskriminering stämplas som besvärlig.¹

Åland har troligen samma problematik för romer som i Finland men saknar sammanställd information. Det är svårt att lyfta fram enskilda fall på grund av Ålands litenhet och risken att röja anonymitet. Civilsamhället saknar information om särskilda åtgärder för att bekämpa etnisk diskriminering av romerna, om deras sociala utestängning och möjligheten att säkerställa en tillräcklig levnadsstandard för alla romska barn. Utbildningsmaterial om romska barn som publicerats i Finland finns inte på svenska.

Enligt landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020–2023 har ÅHS erfarenhet av att det finns grupper som riskerar att hamna utanför hälsovården. Framförallt yngre barn som inte har plats i barnomsorg, som inte är inskrivna i barnrådgivningen samt även gravida kvinnor. De blivande föräldrarna med annat modersmål än svenska saknas i stor utsträckning på de föräldraförberedande kurser som ordnas av ÅHS/Folkhälsan.²

Rikets jämställdhetslag är tillämplig på Åland genom landskapslag (1989:27). Lagen förpliktar läroanstalter att aktivt främja jämställdhet och att jämställdhetsplaner uppgörs för varje enskild skola. Ålands ombudsmannamyndighets rapport från 2020 visade att ingen åländsk grundskola hade en jämställdhetsplan som uppfyllde lagens krav.³

¹Totalt 63% av de svarande tror att en anmälan om diskriminering kan leda till att anmälaren blir stämplad som besvärlig, 44% anser att personen som anmäler diskriminering blir utfrusen eller trakasserad och 40% tror att en av konsekvenserna är att orsaken till diskriminering blir känd i en vidare krets. Var tredje svarande tror att andra tar avstånd från den som anmält. Endast 8% svarar att det finns inga negativa konsekvenser. [ÅSUB, 2020: Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020.](#)

²[Landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020–2023.](#)

³[ÅOM, 2020: Jämställdhetsplanering På Åland Kartläggning 2019–2020.](#)

Landskapsregeringen har tagit fram Handlingsplan för hbtqia-personers lika villkor i det åländska samhället 2019–2025, där barn ingår.¹ Regnbågsfyren r.f. arbetar med hbtqia-certifiering av verksamheter samt besöker skolorna på Åland. Transfrågor har inte funnits med i den tidigare läroplanen för grundskolan, nu behandlas hbtqia-frågor i åk 5–6 och uppåt i hälsokunskap.² Åländska ungdomar berättar att det behövs mer utbildning och kunskap om hbtqia-frågor och bemötande bland yrkesverksamma i skolorna, hälsovården, studerandehälsa, samt bland vårdnadshavare och politiker.³ Barn som kontaktar Regnbågsfyren uppger att de inte tas på allvar, att vuxna inte erkänner deras identitet samt felkönar dem.

VÅR REKOMMENDATION:

Säkerställ fortbildning och tydligt tillämpningsmaterial om diskriminering och effektiv jämställdhets- och likabehandlingsplanering för alla som möter barn.

2.2. BARNETS BÄSTA

Vid revidering eller framtagande av nya lagar finns skrivningar om barnets bästa i lagtexten.⁴

Material och fortbildning gällande implementering av principen om barnets bästa behövs. ÅOM och Rädda Barnen har ordnat utbildning om barnkonventionen i praktiken med hjälp av barnrättskommitténs allmänna kommentarer.⁵

VÅR REKOMMENDATION:

Öka kunskapen om implementeringen och efterlevnaden av principen om barnets bästa.

2.3. RÄTT TILL LIV, ÖVERLEVNAD OCH UTVECKLING

Ålands landskapsregering har ett program för suicidprevention från år 2019 där det finns åtgärder och iakttagelser som är relevanta för barn.⁶ Enligt regeringsprogrammet 2019 ska det förverkligas stegvis under mandatperioden för att nå nollvision mot självmord.

¹[Handlingsplan för hbtqia-personerslika villkor i det åländska samhället 2019-2025.](#)

²[Ämnesdel Hälsokunskap Åk 5-9.](#)

³Regnbågsfika för ungdomar, augusti 2020.

⁴T.ex. Landskapslag om främjande av integration (ÅFS 2012:74), Landskapslag om barnomsorg och grundskola (ÅFS 2020:32), landskapslag (2020:12) om socialvård.

⁵T.ex. [Barn och unga i fokus på Ålandica Debatt 11 juni 2019.](#)

⁶[Program för suicidprevention: Åtgärder för en nollvision, 2019.](#)

2.4. RESPEKT FÖR BARNS ÅSIKTER

Vid revidering eller framtagande av nya lagar syns en ökad medvetenhet om barns rätt till delaktighet.¹ Fortfarande har flera åländska och finska lagar åldersgränser när det gäller barns rätt att bli hört.

Åland saknar formella mötesplatser för barn och beslutsfattare samt ett lagstadgat krav för kommunerna att inrätta ett ungdomsfullmäktige. Några kommuner har försökt bilda ungdomsråd.

Enligt grundskolelagen ska alla elever ha rätt till delaktighet i frågor som direkt berör elevens vardag och att delta i utvecklingen av utbildningen. Det ska finnas ett elevråd för årskurserna 7–9 och kommunen ska höra elevrådet i frågor som berör elever. Strukturerna gör att lagen är svår att följa då alla kommuner inte har en högstadieskola. Enligt SKUNK har elevråden begränsat stöd och kompetens saknas ofta för att handleda dem i demokratiska processer och möjligheter.

År 2021 påbörjade utbildningsbyrån vid landskapsregeringen, Rädda Barnen och Barnombudsmannen ett samarbete för att säkerställa att höra barn i processen med att ta fram en ny läroplan för barnomsorgen.

Rädda Barnen på Åland, SKUNK och andra civilsamhällets organisationer arbetar aktivt för att möjliggöra dialog mellan ungdomar och beslutsfattare. Ålands handikappförbund har startat ett eget ungdomsråd 2021. Planer finns för att starta en ungdomsgrupp för hållbarhet kopplat till utvecklings- och hållbarhetsrådet på Åland.

Enligt rapporten om Nabo-projektet behövs det tydligare rutiner, systematiskt stöd och återkoppling från beslutsfattare för att öka barns inflytande.²

Åldersgräns för att ta initiativ till en folkomröstning i kommunen är 15 år på Åland. Rätten att komma med initiativ till kommunen har ingen åldersgräns men barnanpassad information om och tillgängliga kanaler för möjligheten saknas.

Ålands lagting fattade år 2017 ett beslut om att rösträttsåldern i kommunalval och rådgivande kommunala folkomröstningar ska sänkas till 16 år³, men lagförslaget underkändes i Högsta domstolen eftersom det innebar en avvikelse från Finlands grundlag.⁴

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ alla barns rätt till delaktighet genom lagstiftning (utan åldersgränser), fortbildning och genom att utveckla rutiner och metoder hos myndigheter.

En specialsakkunnig för barn på landskapsregeringen och ansvariga i kommuner som säkerställer alla barns rätt att höras.

Skapa formella mötesplatser för barn och beslutsfattare, både på landskaps- och kommunalnivå, säkerställ utrymme att delta och påverka i befintliga strukturer.

¹Som t.ex Lag om ändring av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (FFS 190/2019), Integrationslagen, barnskyddslagen

²Åsub, 2019: Nabo - ungas röster om social inkludering på Åland.

³Beslut LTB 33/2017

⁴Högsta domstolen, 2017: Utlåtande OH2017/136.

3. CIVILA RÄTTIGHETER OCH FRIHETER

Offentlig information i Finland ska finnas på svenska men i realiteten saknas den, särskilt information anpassad för barn. Ett positivt exempel är den finska regeringens corona-info till barn under våren 2020 som var simultantolkad till svenska och teckenspråk.

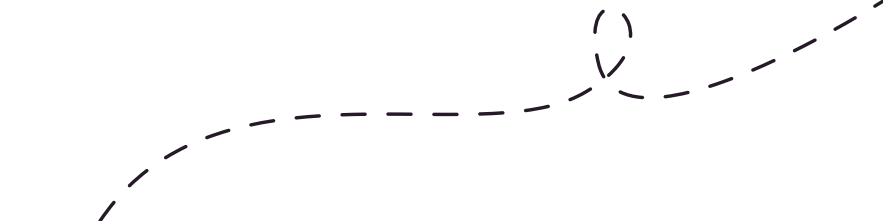
Under senaste åren har massmedierna på Åland och i svenskspråkig media i Finland ökat information om samhällsfrågor som riktar sig till barn. Enligt ÅOMS rapport får barn inte komma till tals i lokala tidningar i nyheter som berör samhällsfrågor.¹

Rädda Barnen jobbar för att trygga barns vardag i digitala miljöer och har i samarbete med Fältarna projektet #prataomporr med målet att barn ska växa upp i en trygg och säker miljö fri från pornografi och våld.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att nationell information riktad till barn finns på svenska och säkra spridningen på Åland i samarbete med relevanta åländska aktörer.

Använd tekniska lösningar, information och dialog för att skydda barnen från skadligt material på nätet.

¹[ÅOMS, 2020: Vem är viktig? - Förstasidesstoff och ledare i åländsk lokalmedia](#)

4. VÅLD MOT BARN

4.1. VÅLD MOT BARN

År 2021 var antalet barn på Åland som utsatts för misshandelsbrott som kommit till polisens kännedom 27 st.¹

Enligt Hälsa i skolan berättar nästan en femtedel av eleverna i åk 4–5 och 8–9 att de har utsatts för fysiskt våld av föräldrarna under året.²

Siffrorna från Hälsa i skolan från Åland gällande psykiskt våld från föräldrarna är betydligt högre än i övriga Finland. Över en tredjedel av eleverna i åk 4–5 och nästan hälften (47%) av eleverna i åk 8–9 uppger att de utsatts för psykiskt våld av föräldrarna under året.³

Enligt rapporten som analyserade de åländska resultaten i Hälsa i skolan 2019 är unga som inte finns i skolan och placerade unga extra utsatta för sexuellt våld samt psykiskt eller fysiskt våld från föräldrar. Att tillhöra en könsminoritet eller en sexuell minoritet, att ha utländsk bakgrund eller en funktionsnedsättning, eller att komma från familjer med dålig ekonomi eller med andra svårigheter (exempelvis ensamföräldraskap, psykisk ohälsa eller missbruk) ökar risken för utsatthet.⁴

4 av de 17 barn med funktionsnedsättning (under 16 år) som svarade på Ålands handikappförbunds enkät svarade att de hade upplevt våld.⁵

Lag om kontroll av brottslig bakgrund hos frivilliga som deltar i verksamhet bland barn (FFS 148/2014) trädde i kraft på Åland år 2020 (ÅFS 2019:101), tidigare fanns ingen lag som gav uppdragsgivaren rätt att be frivilliga om utdrag.

På Åland gäller Landskapslag (2004:3) om kontroll av brottslig bakgrund hos personer som skall arbeta med barn. Lagen tillämpas inte på arbete som sammanlagt varar mindre än tre månader under en ettårsperiod.

Ålands landskapsregering har tillsatt en kommitté för implementering och uppföljning av Istanbulkonventionen.

Sedan år 2007 samarbetar olika myndigheter när ett barn misstänks vara utsatt för brott enligt Barnahusmodellen. Modellen ska bidra till att utreda om brott blivit begånget och stödja barnet så att det lider så liten skada som möjligt. Ålands landskapsregering beställde en utvärdering av Barnahusmodellen 2015.⁶ Sedan år 2019 pågår ett utvecklingsarbete i riket gällande barnahus som drivs av THL. THL har publicerat en svenskspråkig webbskola som ökar kunskapen hos yrkesutbilda-

¹Finlands officiella statistik (FOS): Brotts och tvångsmedel. Misshandelsbrott 21:5-7,34a:1§1/6 sammanlagt. I statistiken över brott och tvångsmedel samlas årligen de brott som kommit till polisens, tullens och gränsbevakningsväsendets kännedom per brottsbeteckning. Alla statistikförda fall har inte nödvändigtvis lett till åtal eller dom. Dessutom kan fallen inkludera brott som begåtts under tidigare år, eftersom statistiken bygger på fall som anmälts till polisen under det aktuella året. Det är alltså bra att notera att siffrorna inte direkt hänvisar till t.ex. antalet individer som blivit offer för brott, eftersom polisen under ett visst år har kunnat få kännedom om flera brott mot ett och samma barn.

²THL, 2021. 19% av eleverna i åk 4–5 och 17% av eleverna i åk 8-9.

³THL, 2021. I Finland är motsvarande siffrorna 26% (åk 4-5) och 31% (åk 8-9).

⁴Nordic Equality Team. [UTSATTHETENS BREDD OCH DJUP](#)

[Sexualiserat våld, våld från föräldrar och psykisk ohälsa bland unga på Åland, analys av resultatet i Hälsa i skolan 2019.](#)

⁵Ålands handikappförbund, 2020. [Hur upplever personer med funktionsnedsättning sin situation på Åland.](#)

⁶Christian Diesen – Eva F. Diesen, 2015. [UTVÄRDERING AV BARNAHUS PÅ ÅLAND.](#)

de personer om olika former av våld mot barn.⁷ År 2022 har KST tillsammans med Helsingfors universitetssjukhus beviljats medel för att uppdatera upplägget med barnahus på Åland.

När barn är målsägande i våldsbrott eller sexualbrott och förövaren är en närstående vuxen så ansöker polismyndigheten om en intressebevakare för barnet. Barnet har också rätt till ett målsägandebiträde. Det saknas utbildning för intressebevakare på svenska i Finland. Lagen kräver inte att intressebevakare går en utbildning för uppdraget, men en utbildning ger bättre förutsättningar för barns likabehandling.

Brottsofferjouren finns på Åland sedan 2018 och stödjer brottsoffer lokalt på svenska.

Fältarna arbetar förebyggande med åländska ungdomar i åldern 13–17 år och samarbetar med olika aktörer som jobbar med ungdomar. Fältarna kan stödja både unga brottsoffer och unga som begått brott.

Undersökningen *Våld i nära relationer på Åland 2017* visar att totalt 34 procent av de vuxna som har blivit utsatta för våld i nära relationer under de senaste tolv månaderna rapporterar att de bor i ett hushåll där det finns minderåriga barn. Beräkningar från utredningens resultat visar att drygt 360 minderåriga barn (drygt 6%) fanns i hushåll där minst en person utsatts för våld i nära relation.⁸

Landskapsregeringen har tagit fram en strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020–2030 som ska förverkligas genom årliga åtgärdsprogram som följs upp och utvärderas.⁹

I arbetet gällande våld i nära relationer är fokus främst på vuxna relationer. Det saknas statistik om våld i unga relationer. Det kan göra att unga personer som blir utsatta för våld inte känner sig inkluderade i stödinsatserna som erbjuds.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Utarbeta en strategi för att förebygga och åtgärda alla former av våld mot barn på Åland.

Säkerställ stöd och utbildning samt tydliga rutiner för alla som arbetar med barn för att ta upp och hantera frågor gällande olika former av våld.

Genomför en undersökning på Åland om hur vanligt förekommande våld i unga relationer är.

Öka kunskap om olika former av våld, identifiera vilka hinder barn stöter på med att kontakta olika myndigheter och institutioner för hjälp och säkerställ lättillgänglig och barnanpassad information om hjälpinsatser som finns.

Utveckla hjälpinsatserna tillsammans med barn, inklusive stöd och hjälp för barn som begår eller riskerar begå brott.

⁷THL: [Projekt Barnahus](#)

⁸[Våld i nära relationer på Åland 2017. Undersökning om förekomst av våld i nära relationer.](#)

⁹[Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020-2030.](#)

4.2. SKADLIGA SEDVÄNJOR

I Ålands landskapsregerings *Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020-2030* används begreppet "våld i nära relationer" som ett samlingsbegrepp vilket omfattar både våld i nära relationer samt hedersrelaterat våld och förtryck inklusive tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.¹

Information om interkönade barn och hur deras rätt till kroppslig integritet efterlevs på Åland saknas.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att åtgärder mot hedersrelaterat våld mot barn finns med i landskapsregeringens årliga åtgärdsprogram för *Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer* samt säkerställ kunskap och rutiner gällande hedersrelaterat våld i hälso- och sjukvård och i skolorna på Åland.

Säkerställ tydliga riktlinjer gällande interkönade barns rätt till kroppslig integritet samt stöd och vård enligt behov för barnen och vårdnadshavare.

4.3. HELPLINES

Barn på Åland saknar en lokal helpline. I Svenskfinland finns chattar och helplines som är möjliga att använda för barn på Åland, även om de inte motsvarar bredden som finns för finskspråkiga barn. Barn på Åland använder troligen chattar och helplines i Sverige dels tack vare samarbeten och dels den kulturella och språkliga närheten. Exempelvis BRIS och Maskrosbarns chatt för ungdomar som har det jobbigt hemma. Det saknas statistik på hur många barn som vänder sig till helplines.

Unga som civilsamhällets organisationer träffar har berättat att de vill att den de vänder sig till känner till Åland och vad som gäller här. Ålands lagstiftning och organisering av stöd skiljer sig från Sveriges och rikets.

VÅR REKOMMENDATION:

Utvärdera samarbetet med BRIS och möjliggör anonyma helplines och chattar som har en tydlig förankring till Åland.

¹[Strategi för nolltolerans mot våld i nära relationer 2020-2030.](#)

5. FAMILJEMILJÖ OCH ERSÄTTANDE VÅRD

5.1. MISSBRUK I FAMILJEN

Det saknas statistik om hur många barn som bor i familjer med missbruk på Åland. Forskning från Sverige visar att drygt 20 procent av alla barn i Sverige drabbas av en förälders alkoholmissbruk.¹

Utgående från de barn och vuxna som Rädda Barnen har mött saknas tillräckliga kunskaper att reagera på barnens situation i myndigheters praktiska verksamhet (sjuk- och hälsovård, skola, dagis). Utbudet av förebyggande verksamheter och tidiga insatser riktade direkt till dessa barn är mycket begränsat på Åland.

Rädda Barnen ordnar läger tillsammans med Folkhälsan på Åland och Understödsföreningen för svenskspråkig missbrukarvård USM för barn i familjer med beroende eller psykisk ohälsa. För samma målgrupp utvecklar Rädda Barnen gruppverksamhet sedan 2019. Rädda Barnen och ÅHS genomför ett projekt för att stöda personalen på ÅHS i arbetet med att uppmärksamma barn som är anhöriga till vuxna som får hälso- och sjukvård och vars föräldra- eller omsorgsförmåga kan anses försvagad.

Folkhälsans familjerådgivning produceras på uppdrag av Kommunernas socialtjänst (KST) och är en avgiftsfri tjänst för alla familjer med minderåriga barn. Rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor är en lagstadgad verksamhet enligt socialvårdslagen. Familjerådgivningen hjälper med utmaningar som har med familjelivet till. År 2021 hade familjerådgivningen 253 klientfamiljer.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att vuxna som möter barn i sitt yrke får tillräckligt fortbildning för att identifiera och söka stöd till de barn som är anhöriga till sjuka vuxna.

Öka resurserna och förstärk de sociala tjänster som tillhandahåller familjerådgivning och tidigt stöd till föräldrar.

Säkerställ resurser för förebyggande och tidiga insatser riktade direkt till barn i utsatta situationer, individuellt och i grupp.

¹Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem? Resultat från en systematisk litteraturoversikt. Mats Ramstedt (red). Centralförbundet för alkohol- och narkoti-kaupplysning. Rapport nr 185. Stockholm 2019.

5.2. VÅRDADSTVISTER

Enligt Åländska barns rapport till FN svarade 50% att föräldrarnas separation påverkat hur barnet mår negativt.²

KST ansvarar för att ordna medling i familjefrågor på Åland. Åland har liksom Finland långdragna och svåra vårdnads- och umgängeskonflikter. Rädde Barnen kunde 2018 utifrån projektet *Barn i familjekonflikt* och introduktionen av arbetsmodellen *samarbetsamtal på Åland* konstatera att myndigheterna saknade tillräckliga metoder och rutiner för att stödja vuxna och barn i svåra familjekonflikter.

Kontinuerliga möjligheter till kamrattstöd i grupp saknas för barn med separerade/skilda föräldrar på Åland.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ tillräckliga resurser till rådgivning och medling i familjefrågor.

Anpassa lagstiftning så att barn som bor i två hem får en fungerande vardag och att grunderna för ekonomiska bidrag inte orsakar konflikter i familjer med separerade föräldrar.

² Alternativ som finns med i kategorin påverkat negativt: Jag har ofta varit ledsen; Jag har ibland varit ledsen; Jag är orolig ibland; Jag är ofta orolig; Jag mår dåligt hela tiden; Jag kan inte slappna av. Enkäten skapades av ungdomar för barns egen rapport från Åland till barnrättskommitté år 2020 och svarades av 64 barn och ungdomar.

5.3. BARN SOM ÄR PLACERADE

I första hand placeras åländska barn i en närstående familj eller i ett annat utbildat familjehem.

Ålands landskapsregering antog Familjevårdslagen (ÅFS 2015:18) år 2015.

Barn på Åland som placeras utom hemmet har en särskilt utsatt situation i och med landskapets språk och geografiska läge. Om det saknas kvalitativa och lämpliga alternativ att ta emot barn på Åland är alternativet placering utanför Åland, även om det inte annars skulle vara nödvändigt och till barnens bästa.

På Åland finns behov av olika placeringsalternativ. Kortvarig familjevård (jourfamilj) används i dagsläget inte på ett systematiskt sätt och utbildning för kortvariga familjehem har hittills inte anordnats.

Vid placering i övriga Finland är det svårt och tidvis omöjligt att hitta svenskspråkiga familjehem eller få plats på institutioner där svenskspråkigheten garanteras. Vid placering i Sverige är språkfrågan tryggad men placering i ett annat land är komplicerat vad gäller lagstiftning och övervakning. Detta kan dessutom ske endast som en frivillig insats, vilket kan utesluta barn som omhändertagits mot sin eller vårdnadshavarnas vilja. Social- och hälsovårdsministeriet har anvisningar angående placering av barn från Finland i ett annat land.¹ Det är oklart hur anvisningarna följs på Åland och om svenskspråkiga barn som placeras frivilligt i Sverige har tillgång till t.ex. övervakning och granskning av kvalitén på placeringsstället samt om längden barnen placeras stämmer överens med den längd som stipuleras i lagstiftningen.

Rädda Barnen på Åland har fortsatt arbetet med utveckling av svenskspråkig familjevård på Åland och i Svenskfinland också efter landskapsregeringens finansiering av projektet upphört. I arbetet har ingått att ordna frivilligt samarbete i form av nätverksträffar och läger, annan fortbildning inom området, samarbete med organisationer i Finland angående översättning av utbildningsmaterial och annat material samt arbete för barns ökade delaktighet med mera.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Uppdatera den åländska lagstiftningen (i enlighet med den finländska Familjevårdslagen 263/2015).

Utveckla rutiner som garanterar placerade barn och unga möjlighet att utvärdera och bidra till utvecklingen av barnskyddets arbete och insatser.

Utveckla eftervården. Säkerställ att placerade barn får information om den tillräckligt tidigt och i tillräcklig omfattning.

Utveckla kortvarig familjevård som en del av vården utom hemmet på Åland.

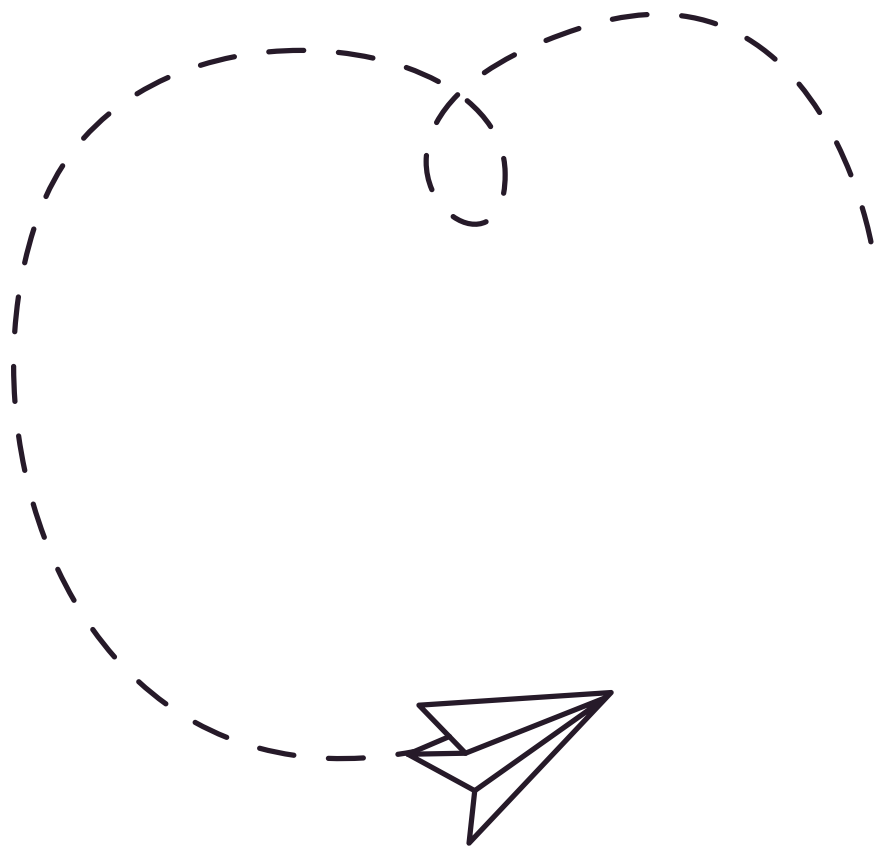
Arbeta för att tillräcklig institutionsvård på svenska i Finland säkerställs.

¹ Social- och Hälsovårdsministeriet, 2018: [Placering av barn från utlandet i Finland eller från Finland i ett annat land](#).

5.4. BARN MED FÖRÄLDER I FÄNGELSE

Understödsföreningen för Svenskspråkig Missbrukarvård (USM) jobbar med frihetsberövade föräldrar i Finland på svenska men enligt USM finns möjlighet till familjearbete i fängelset bara på finska.

För åländska barn finns det utmaningar när det gäller umgänge med förälder i fängelse eftersom det saknas fängelse på Åland och de anstalter som finns är långt från Åland.

6. FUNKTIONSNEDSÄTTNING, HÄLSA OCH VÄLFÄRD

6.1. BARN MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Ålands litenhet gör att kompetens inom utbildningen saknas och barn med funktionsnedsättning kan behöva flytta bort för att få det stöd de har rätt till. Exempelvis kan det gälla barn som är döva och behöver gå i skola där man talar teckenspråk.

År 2018 antog Ålands landskapsregering sin första rapport om genomförande av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, där information om barn ingår.¹ Som en del av rapporteringsprocessen genomförde Ålands handikappförbund en egen enkätundersökning om upplevd situation på Åland. Över 200 svar gavs varav 17 svarande var barn under 16 år och 10 var 16–24 år. Två barn under 16 år svarade att de upplever att de är en belastning för samhället.²

År 2019 genomförde ÅOMs studien "Dags att vakna kanske" som handlar om upplevelser av tillgänglighet och bemötande bland barn med funktionsnedsättning och deras vårdnadshavare på Åland.³

ÅSUB har tagit fram en rapport om barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer och utbildningssystemet på Åland. Rapporten visar behov av snabbt stöd vid diagnos, tidiga insatser, flexibla och individuella stödformer, insatser för samarbetet mellan hem och skola, kunskap om psykisk ohälsa tidigt i skolan, fler speciallärare, möjlighet till anpassningar och smågruppsundervisning i gymnasieskolan.⁴

År 2021 startade handikappförbundet ett ungdomsråd och har därefter träffat andra ungdomar också för att kunna säkerställa att ungdomar med funktionsnedsättning ska få sina röster hörda.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ stöd för hela familjen.

Säkerställ grundutbildning och fortbildning om funktionsnedsättningar för skolpersonal och till alla som möter barn.

¹Ålands genomförande av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, CRPD-Rapportering inför Finlands första periodiska rapportering År 2018

²Ålands handikappförbund, 2020. Hur upplever personer med funktionsnedsättning sin situation på Åland.

³ÅOM, 2019: Dags att vakna kanske.

⁴ÅSUB, 2022: Barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer.

6.2. HÄLSA OCH HÄLSOTJÄNSTER

6.2.1. TILLGÅNG TILL VÅRD FÖR UNGA TRANSPERSONER

Translag och -förordning är rikets behörighet. Det finns bara två kliniker i Finland som har behörighet att behandla transpersoner (från 13 år uppåt).⁵ Enligt de som kontaktar Regnbågsfyren på Åland fastnar många personer på ÅHS i processen och undersökningen kan ta 1–3 år, trots att sjukvården på Åland inte kan utföra utredningar eller fastställa diagnoser.

Information om processen med utredning av könsidentitet och -korrigerig i Finland är inte lättillgänglig på svenska. Svaren från transpolikliniker på fastlandet kan skickas till Åland på finska. Enligt Regnbågsfyren är det flera personer på Åland som fått remiss till Sverige på grund av språket.

VÅR REKOMMENDATION:

Säkerställ att ÅHS har kompetens för att behandla frågor gällande könsidentitet och att alla unga transpersoner remitteras vidare utan dröjsmål.

6.2.2. PAPPERSLÖSA BARN RÄTT TILL HÄLSOVÅRD

Enligt Landskapslag (2011:114) om hälso- och sjukvård ska akutsjukvård, som även omfattar psykiatrisk vård, missbrukarvård och psykosocialt stöd, ges till patienten oberoende av hemort. Är patienten bosatt utanför EU- eller övriga avtalsländer betalar patienten full kostnadsersättning för akutvården.⁶ Enligt lagen (ÅFS 2007:23) har ÅHS möjligheten besluta att en avgift ska efterskänkas eller nedsättas ifall den äventyrar patientens eller dennes familjs försörjning. Civilsamhället har inte kännedom om hur frekvent denna möjlighet använts.

Enligt den nya landskapslagen om barnomsorg och grundskola (2020:32) av särskilda skäl ska kommunen tillhandahålla barnomsorg och ordna grundskoleundervisning för alla barn som vistas i kommunen. Bestämmelsen är ny och avser till exempel situationer där barnet tillsammans med sina vårdnadshavare vistas i kommunen fast utlänningsrättslig rätt att vistas i Finland saknas.⁷ Enligt lagen ska alla barn och elever ska ha jämlik tillgång till barn- och elevhälsotjänster, även papperslösa elever.

På Åland har papperslösa barn inte rätt till annan planerad vård. För annan vård än akutvård kan de istället hänvisas till kostnadsfri Global Clinic som finns i några städer på fastlandsfinland.

VÅR REKOMMENDATION:

Lagreglera så att alla barn som vistas på Åland har rätt till den hälso- och sjukvård de behöver.

⁵Transförordning (1053/2002)

⁶ÅHS: <https://www.ahs.ax/patienter/turist-eller-tillfallig-besokare-pa-aland>

⁷Detaljmotivering Ny landskapslag om barnomsorg och grundskola: I dessa fall måste särskilt tas i beaktande barnets utsatta ställning. I enlighet med barnkonventionens artikel 28 ska konventionsstaterna ge alla barn rätt till utbildning. Barnkonventionen gäller enligt artikel 2 alla barn som befinner sig inom en stats jurisdiktion utan att någon åtskillnad görs. Konventionens rättigheter gäller därför till exempel även asylsökande, barn till migrerade arbetare och barn till dem som vistas illegalt i ett land.

6.2.3. BARN PSYKISKA HÄLSA

Av elever i åk 8–9 svarar 23% att de haft måttlig eller svår ångest under de senaste två veckorna och 30% att de upplevt nedstämdhet i minst två veckor. Respektive siffror för hela Finland är lägre.¹

Ålands litenhet gör att det saknas stödgrupper för olika barngrupper och språket kan vara ett hinder för att delta i gruppverksamhet i Finland.²

På Åland saknas en psykologtjänst inom primärvården för barn och unga i åldrarna 7–17 år. Den lagstadgade väntetiden till specialistsjukvården inom barnpsykiatri är tre månader. Enligt den senaste informationen är väntetiderna till Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen lagenliga (2–8 veckor), men köer upplevs som långa. För utredningar av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är väntetiden 52 veckor.³

Nyttjande av rehabiliterande psykoterapi för personer mellan 16 – 24 år har ökat under senaste åren men Åland har något lägre nyttjandet än övriga Finland.⁴ Det finns en brist på svenskspråkiga psykoterapeuter i Finland.⁵

Det saknas en lågtröskel ungdomsmottagning på Åland som är öppen för alla ungdomar.⁶ En digital ungdomsmottagning har utretts och enligt slutrapporten (2022) kan en digital ungdomsmottagning nå fler ungdomar men den behöver en fysisk mottagning som stöd när det gäller personalresurser och kompetens.⁷

Enligt grundskolelagen ska det finnas tillgång till skolkurator och skolpsykolog i daghemmen och grundskolan och eleven har rätt att få tillräckligt stöd för problem relaterade till lärande och utveckling. På frågan "Hade behövt men inte fått stöd och hjälp för att må bra av olika vuxna i skolan (lärare, skolhälsovård, kurator, psykolog)" svarar elever i åk 8–9 på Åland ja i betydligt högre utsträckning i alla kategorier jämfört med hela Finland. Över hälften av de ungdomarna som hade behövt hjälp för att må bra av en skolläkare under läsåret har inte fått det.⁸

För att säkra likvärdig psykologhjälp för alla barn och för att förbättra möjligheten för psykologer att skaffa sig specialkompetens har skolpsykologerna 2021 samlat sig till en gemensam organisation på Åland.⁹

År 2022 initierade Landskapsregeringen ett treårigt utvecklingsprojekt för barns och ungdomars hälsa och välmående. Projektet syftar till att identifiera strukturella hinder för barns och ungdomars hälsa och välmående samt föreslå och implementera långsiktiga lösningar och en målinriktad samverkan mellan olika aktörer på Åland. Arbetet är inte påbörjat.

Landskapsregeringen planerar att ta fram en folkhälsostراتيجية för Åland.

119% och 24% respektive.

2T.ex barn med invandrarbakgrund, barn som är placerade.

3Kösituationen i mars 2022.

4Personer i åldrarna 16 - 24 år som fått rehabiliterande psykoterapi / 1 000 i samma åldrar.

Siffran på Åland har ökat från 7,2, (2019) till 13,1 (2021, varav 6% för män och 21,6% för kvinnor). Medeltalet i hela Finland är 17%. Statistik finns inte tillgänglig vad beträffar barn på Åland som är 16 eller 17 år som erhåller rehabiliterande psykoterapi år 2021. [Statistikuppgifter om finländarnas välfärd och hälsa.](#)

5Svenska Yle, 15.11.2020: [Få har tid att lyssna på deras desperata nödrop.](#)

6Ungdomsmottagningar innehåller tjänster som ungdomar behöver (hälsovårdare, preventivmedelsrådgivare, psykolog, kurator och läkare). En ungdomsmottagning kan vara ett komplement till befintlig skol- och studerandehälsovård och då även tillgänglig för ungdomar som står utanför skolvården.

7[Rapport från arbetsgruppen med uppgift att utreda förutsättningarna för att etablera en digital ungdomsmottagning](#)

8THL 2021: Hälsa i skolan. Motsvarande siffror i hela Finland är 22,5%.

9<https://www.mariehamn.ax/barn-och-utbildning/alands-barnomsorgs-och-grundskolepsykologer>

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Tillgången till skolkurator, skolpsykolog, vårdtjänster och psykosociala tjänster på olika nivåer säkerställs och väntetiderna förkortas.

Säkerställ möjligheter till stödgrupper och kamratstöd för olika barngrupper i utsatta situationer.

Säkerställ utbildning i barns psykiska hälsa för vuxna som möter barn.

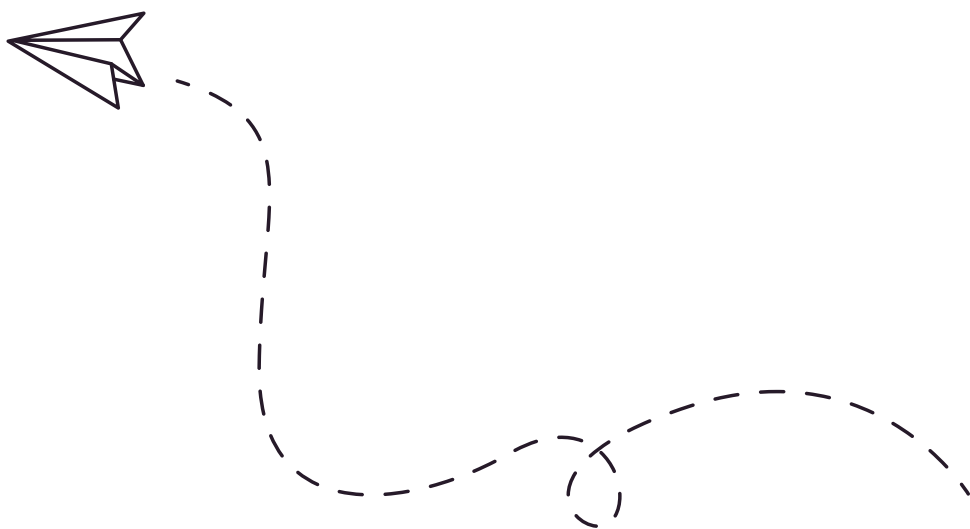
Säkerställ en ungdomsmottagning i fysisk form, som kan kompletteras med en digital mottagning för att stödja i olika livssituationer.

6.2.4. UNGDOMARNAS HÄLSA (ANDTS)

Snus användningen har ökat på Åland bland studerande i andra stadiet och siffrorna är betydligt högre än i Finland. Andelen elever på andra stadiet som är ordentligt berusade minst en gång i månaden minskade från 2019 till 2021 både i Finland och på Åland men siffrorna är högre på Åland än i Finland.¹⁰

Enligt rapporten om Nabo-projektet upplever ungdomar (16–24 år) på Åland att umgänget med kompisar ibland belastas av överdrivet alkoholbruk. Alkohol fria mötesplatser och sammanhang efterfrågas av ungdomar.¹¹

Barn och föräldrar, eller aktörer som möter denna målgrupp, har varit huvudsakligt fokus under tidigare ANDTS-arbete (Alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel) på Åland och är även i fokus för perioden 2022–2024.

¹⁰THL, Hälsa i skolan (2019, 2021).

¹¹ÅSUB, 2019: [Nabo - ungas röster om social inkludering på Åland.](#)

6.3 LEVNADSSTANDARD OCH EKONOMISK UTSATTHET

Enligt ÅSUBs rapport levde totalt 1 175 personer i ekonomiskt utsatta hushåll år 2016 på Åland. Störst risk att hamna under fattigdomsgränsen löper ensamstående med två barn.¹

Sedan år 2015 har barnfamiljer levt med större risk för fattigdom sett i relation till ålänningar i allmänhet.²

År 2019 bedömde 27% av barn i åk 8–9 på Åland att familjens ekonomiska situation är måttlig eller sämre, vilket motsvarar siffran i övriga Finland.³

Kommunernas socialtjänst KST och den nya socialvårdslagen ger nya möjligheter till tidigt och likvärdigt stöd oavsett kommun. KST handlägger grundläggande, förebyggande och kompletterande utkomststöd. År 2021 fick 3,5% av barnfamiljerna på Åland utkomststöd. Andelen är lägre än i Finland som helhet (9,9%).⁴

Under coronapandemin har riksregeringen riktat insatser för barn och unga. Några av dessa stödåtgärder har kommit åländska barnfamiljer tillgodo så som temporär epidemiersättning till dem som får grundläggande utkomststöd. Landskapsregeringen avsatte 1,5 miljoner euro för kommunerna till förebyggande utkomststöd. Bara en liten del av summan användes till det av kommunerna.⁵

Civilsamhället och församlingarna stödjer barnfamiljer som lever i ekonomisk utsatthet.

Barnbidraget är något högre på Åland än i riket.⁶ Barnfamiljer som beviljas utkomststöd får en lite högre slutsumma eftersom i beräkningsgrunden för utkomststöd beaktas 80% av barnbidraget som inkomst och ensamförsörjartillägget beaktas inte som inkomst.⁷

Mellan 2008 och 2016 förlorade barnbidragen och ensamförsörjartillägget drygt 11 procent av sitt värde.⁸

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ ett tydligt barnrättsperspektiv i de insatser som beviljas inom vuxensocialt arbete och i ekonomiska familjepolitiken.

Satsa särskilt på föräldrar och stärk möjligheten att ta sig in på arbetsmarknaden (rehabilitering, utbildning, språk) för att minska risken för att det sociala arvet går vidare.

Ändra i beräkningsgrunden för utkomststöd så barnbidrag inte räknas som en inkomst.

¹ ÅSUB 2018:6. Inkomstfördelning och välfärd 2018.

² ÅSUB 2021:7. Inkomstfördelning och välfärd 2021.

³ THL, Hälsa i skolan, 2019.

⁴ Statistik- och indikatorbanken Sotkanet.fi

⁵ Enligt kommunernas redovisning under tiden 1.7-30.11.2020 hade kommunerna använt endast ca 24 500 euro av stödet till förebyggande utkomststöd.

⁶ FPA: Barnbidragets belopp på Åland

⁷ Landskapslag (1998:66) om tillämpning i landskapet Åland av lagen om utkomststöd

⁸ ÅSUB 2018:6. Ekonomisk utsatthet och social trygghet 2016.

7. UTBILDNING, FRITID OCH KULTUR

7.1. UTBILDNING, INBEGRIPET YRKESUTBILDNING OCH HANDLEDNING

7.1.1. GRUNDSKOLA

Den nya grundskolelagen (2020:32) och ny läroplan för grundskolan inkluderar förbättringar för barns rättigheter. Nu finns en särskild paragraf om barnets bästa och rätten till en trygg lärmiljö har förstärkts. Rätt till barnomsorg och skolgång för barn och elever som tillfälligt vistas på Åland har lagreglerats. Vidare tydliggörs att eleverna utan kostnad ska ha tillgång till läromedel, skoltillbehör, arbetsredskap och arbetsmaterial som behövs för en tidsenlig undervisning och utbildning. Religions- och livsåskådningskunskap blev ett läroämne som är gemensamt för alla elever.

Ungefär 40 procent av eleverna går i grundskola i Mariehamn. Skärgårdskommunerna har egna skolor, där antalet elever varierar mellan 9–35 elever totalt i årskurs 1–9 (årskurs 1–6 i Vårdö). I Sottunga kommun sker ingen undervisning i grundskolan, men ett fåtal barn hemundervisas.¹

Enligt SKUNK är det ofta inte möjligt för de små skärgårdsskolorna att ha specialkompetens för alla olika stöd och behov. Det är också omöjligt för en liten skola att ha behörig ämneskompetens på alla områden. Positivt är lärarnas möjligheter att skapa relationer till eleverna och extra fokus behöver läggas på möjligheten att träffa andra och bygga nätverk utanför den egna ön.

Ålands landskapsregering har både tillsyns- och utvecklingsansvar för grundskolan. Det finns behov av tydlig information om hur ett missnöje kring skolans agerande kan lyftas för tillsyn.

Ungefär en fjärdedel av eleverna i grundskolan fick planerat stöd 2021. Planerat stöd är vanligare bland pojkar och särskilt tydlig är skillnaden mellan könen bland de som får mångprofessionellt stöd eller träningsundervisning. Det är vanligare att ta emot någon form av stöd bland de som inte har svenska som modersmål.²

På Åland finns en möjlighet att inhämta grundskolans lärokurs genom hemundervisning. Sedan år 2012 har antalet barn som får hemundervisning ökat från åtta till 100 elever höstterminen 2021. Över 80 procent av de som får hemundervisning på Åland är födda i Sverige, där skolplikt gäller.³

Kommunen har tillsynsansvar över hemundervisning och rätt att avbryta hemundervisningen om barnets läroplikt inte fullgörs.⁴ Den kommunala tillsynen innebär att det kan se olika ut för barn beroende på i vilken kommun barnet är skrivet i. Kommunerna ska ansvara för att hemundervisade barn har tillgång till barn- och elevhälsans skolhälsovårdare, psykolog- och kuratorstjänster.⁵ 2021 tillsatte landskapsregeringen en arbetsgrupp för att utreda behovet av förtydliganden och stöd gällande hemundervisningen på Åland.

¹ ÅSUB, 2021: Grundskolan hösten 2021.

² ÅSUB, 2021: Grundskolan hösten 2021.

³ ÅSUB, 2021: Grundskolan hösten 2021.

⁴ Landskapslag om barnomsorg och grundskola, del III, 29 §: Kommunens tillsyn.

⁵ Landskapslag om barnomsorg och grundskola, del IV, 4 §. Ansvar för ordnandet.

Hösten 2021 har nästan 12 procent av alla elever i grundskolan ett annat modersmål än svenska, en tredubbling jämfört med hösten 2010. Förutom svenska har flest elever rumänska som modersmål, därefter lettiska och sedan finska.⁶

Av elever med andra modersmål fick 60 procent av flickorna och 47 procent av pojkarna stödundervisning i svenska år 2019.⁷

Elever med annat modersmål än svenska har ännu inte rätt att få hemspråksundervisning. Civilsamhällets organisationer har kommit i kontakt med familjer med annat hemspråk än svenska som planerar flytta från Åland för att barnen ska få möjlighet att studera sitt hemspråk.

På Åland har grundskoleundervisning för personer som passerat läropliktsåldern saknats. Den nya grundskolelagen ger barn som flyttat till Åland i slutskedet av grundskolan och saknat avgångsbetyg rätt att få avgiftsfri grundskoleutbildning även efter att ha passerat läropliktsåldern.

Rädda Barnen avslutade verksamheten Öppna förskolan år 2020 då motsvarande verksamheter redan fanns.

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Introducera en oberoende tillsynsmyndighet för grundskolan samt säkerställ barnanpassad information om tillsynsprocessen.

Säkerställ innovativa digitala samarbeten mellan skolor för att säkerställa att eleverna i små skolor får tillgång till ämneskompetenta lärare, undervisning med hög kvalitet och utbyten mellan elever.

Tillsynen av hemundervisningen samordnas på Åland och säkerställer att minimistandarder för undervisningen följs.

Inför rätten till ämnet hemspråk i grundskolan, möjliggör digitala lösningar samt understöd för undervisning i elevens hemspråk.

⁶ ÅSUB, 2021: Grundskolan hösten 2021.

⁷ ÅSUB Ö2020:6, Inflyttning och integration ur ett könsperspektiv.

7.1.2. MOBBNING OCH VÄLMÅENDE I SKOLAN

Åland saknar ett motsvarande åtgärdsprogram som finns i Finland för förebyggande av mobbning, våld och trakasserier inom småbarnspedagogiken, skolorna och läroanstalterna.¹

Upplevd mobbning bland barn och unga på Åland motsvarar rikets, men är högre när det gäller yrkesgymnasiet.² Det saknas statistik för hur barn i utsatta grupper har det i skolan på Åland.

Ålands medlingsbyrå har initierat kontakt med skolorna om att införa kamratmedling på Åland enligt Versoprogrammet.

Över en tredjedel av elever i åk 8–9 upplever trötthet av utmattningsgrad i skolarbetet. Andelen på Åland liknar den i hela landet men har ökat under de senaste åren.³

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Säkerställ att skolan har tillräckliga resurser för att arbeta förebyggande mot mobbning och all form av kränkande behandling.

Främjande insatser såsom rastaktiviteter borde vara en del i skolans uppdrag.

¹[Finlands Åtgärdsprogram för förebyggande av mobbning, våld och trakasserier inom småbarnspedagogiken, skolorna och läroanstalterna \(2021\).](#)

²THL, 2021. Enligt Hälsa i skolan har 5-6% av elever i grundskolan, 1,6% av elever i gymnasiet och 5,5% av elever i yrkesläroanstalterna mobbats minst en gång i veckan på Åland. Motsvarande siffror i hela landet respektive 8%, 6%, 1% och 3%.

³THL, 2019, 2021. Skolarbetet utmattar: Åland 2019: 23%, 2021: 37%, Hela landet 2019: 27%, 2021: 34%.

7.1.3. STUDIER PÅ ANDRA STADIET

I riket gjorde läropliktsreformen 2021 andra stadiet avgiftsfritt och obligatoriskt tills man fyller 18 år, på Åland finns inga indikationer på att ta fram en liknande reform. Undervisningen är avgiftsfri på Åland men studerande ska själva köpa läroböcker och arbetsmaterial, vilket betyder minst 2500 euro.¹

Landskapsregeringen tog fram ett lagförslag 2022 om införande av en läromedelsspenning på 46e/mån för studerande mellan 15–17 år som behöver ekonomiskt stöd, men oklart om det är tillräckligt. Utbildningsanordnaren och sociala myndigheter har en viss beredskap att stödja studeranden om de har kännedom om situationen.

Barn som bor i skärgårdskommunerna måste flytta hemifrån för att fortsätta sina studier efter grundskolan. Elevhem eller liknande saknas så barnen måste bo i en egen lägenhet på fasta Åland. Enligt en studie från 2004 berättar barn om problem med ensamhet, hushållsarbete och skolmotivation.² Den studierelaterade flytten kan även vara svår från ekonomiskt perspektiv.

På andra stadiet förekommer det oftare att studerande som har svenska som andraspråk avbryter sina studier. Bland dessa avbryter män sina studier i större utsträckning än kvinnor.³

VÅRA REKOMMENDATIONER:

Studier på andra stadiet ska vara avgiftsfria.

Särskilt uppmärksamhet ska fästas vid barn som måste flytta hemifrån för att studera på andra stadiet.

7.1.4. BARNOMSORG

Barnomsorgens personaldimensionering på Åland motsvarar den nuvarande dimensioneringen i Finland (ÅFS 2020:32).

I maj 2022 presenterade landskapsregeringen ett lagförslag om att utöka den subjektiva rätten till barnomsorg också på Åland. För tillfället om en förälder på Åland är vårdledig med yngre syskon har ett barn under tre år inte rätt till barnomsorg och när barnet är över tre år endast 25 timmar i veckan.

En ny läroplan för barnomsorgen på Åland fastställs under våren 2022 och barn inom barnomsorg har blivit hörda i processen.

Enligt den nya landskapslagen om barnomsorg (ÅFS 2020:32) ska barnomsorgsverksamhet stöda barn med ett annat modersmål än svenska och ge dem en god grund för sin kulturella och språkliga identitet. Kommunerna kan ansöka särskilt stöd för barnets svenska språkinläring från landskapsregeringen.⁴

¹Ålands radio, 2018: [Dyrt studera på lycéet](#).

²SKUNK, 2004: [Vi bara för mitt i allt](#).

³Av studenterna med annat modersmål än svenska avbryter 19 procent av kvinnorna och 23 procent av männen sina studier. Motsvarande siffror för studerande med svenska som modersmål är 16 respektive 13 procent. [ÅSUB Ö2020:6. Inflyttning och integration ur ett könsperspektiv](#).

⁴[Landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020–2023](#).

7.1.5. BARN OCH UNGA SOM VARKEN ARBETAR ELLER STUDERAR

Andelen unga (i åldern 15–24 år) som inte arbetar, studerar för examen, deltar i kursutbildning eller är beväring eller i civiltjänst (NEETs, Not in Education, Employment or Training) var år 2018 ca 8 %.¹

Elever som gått ut grundskola men ej fått studieplats på gymnasienivå har enligt nya grundskolelagen rätt till individuell elevhandledning från sin grundskola under ett år efter att läroplikten upphört.²

På Åland har föreningen Ung resurs bildats med syfte att hjälpa barn och unga i åldern 15–29 år att hitta en studieplats, arbete eller en annan meningsfull sysselsättning. De har även uppsökande verksamhet i form av Ungdomslotsarna. Här ingår barn som inte fullföljt grundskolan vilket är ett stort hinder för att kunna leva ett självständigt liv.

På Åland saknas en formell struktur för att fånga upp NEETs då en ungdomslag motsvarande rikets saknas.³

FPA:s NUOTTI-coacher ger individuellt stöd, utan krav på läkarintyg, för unga fr.o.m. 16 år och uppåt vars funktionsförmåga har försämrats väsentligt.⁴

Ett problem är att unga som varken studerar eller arbetar inte hörs i samhället.

VÅR REKOMMENDATION:

Tidiga och sektorsövergripande stödinsatser till barn för att fullfölja grundskola och fortsätta till vidare studier.

¹ ÅSUB, 2020. Social hållbarhet 15: NEETs - Andelen unga som inte arbetar, studerar eller fullgör värnplikt (i åldern 15–24 år) åren 2008–2018

² Landskapslag (2020:32) om barnomsorg och grundskola, Del III, 2. kap, 8 § Rätt till individuell elevhandledning

³ Så som i riket regleras i Ungdomslagen (1285/2016).

⁴ Lag om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (2005/566) 7 a §.

7.2. VILA, LEK, FRITID, REKREATION OCH KULTURELLA OCH KONSTNÄRLIGA AKTIVITETER

Åland har ett brett föreningsliv som ges understöd via Paf-medel för idrott, kultur, social verksamhet och ungdomsarbete samt via landskapsandelssystemet. Ålands musikinstitut ägs av landskapsregeringen och ger barn undervisning i musik och dans. Det åligger varje kommun att upprätthålla ett bibliotek.

Förutsättningarna för barn att delta i fritidsaktiviteter skiljer sig åt för olika barngrupper. Landsbygds- eller i skärgårdskommuner har färre valmöjligheter gällande fritidsaktiviteter, dess kvalitet och ledarnas utbildning. Barn i skärgården har svårare att ta del av specialhallar, banor, aktiviteter, kurser, och annan kultur- och idrottsverksamhet. Barn som lever i ekonomisk utsatthet har begränsad möjlighet till en meningsfull fritid genom avgifter och kostnader. Barn med funktionsvariation begränsas på grund av brist på tillgänglighet.

Möjligheten för barn som lever i ekonomisk utsatthet att delta i idrottsföreningarna har lyfts både inom Ålands idrott och gentemot beslutsfattare.

Trygg och inkluderande idrott ingår i Ålands Idrotts grundutbildning för tränare sedan 2019.

VÅR REKOMMENDATION:

Säkerställ att alla barn har möjlighet att delta i minst en fritidsaktivitet enligt eget intresse.

8. SÄRSKILDA SKYDDSÅTGÄRDER

8.1. ASYLSÖKANDE BARN OCH FLYKTINGBARN

Flykting- och asylmottagning regleras i rikslagstiftning. Åländska kommuner kan erbjuda kommunplaceringar till kvotflyktingar och andra personer som sökt och fått skydd i Finland. Åland har sedan 1990-talet (initialt genom Mariehamns stad) tagit emot kvotflyktingar.

Över 200 flyktingar från Ukraina har kommit till Åland. I juni 2022 öppnade Migrationsverket Ålands första flyktingförläggning i samarbete med Röda Korset. Tidigare har flyktingar och andra invandrare hänvisats till Migri på fastlandet som inneburit negativa ekonomiska konsekvenser för familjen och barnen har behövt ta ledigt från skolan.

I maj 2022 har Ålands landskapsregering, ÅHS och Helsingfors diakonissanstalt i samarbete ordnat informations- och handledningstillfällen för personer som i sin yrkesroll kan komma att möta människor på flykt.

EU-projekt (2018–2021) genomfördes för att öka integrationen på Åland för kvotflyktingar med fokus på att utveckla kunskap och tjänster i hälso- och sjukvården. Projektet har tagit fram lättillgängligt informationsmaterial riktat till yrkesverksamma, beslutsfattare, kommuninvånare och kvotflyktingar.¹

¹Tex [Modell för kommunalt program för främjande av integration](#), med information om t.ex. barn och barnfamiljer.

8.2. SEXUELL EXPLOATERING OCH UTNYTTJANDE

Antalet barn som utsatts för sexuellt utnyttjande som kommit till polisens kännedom är delvis sekretessbelagda uppgifter på grund av få fall. Minst 8 fall av sexuellt eller grovt sexuellt utnyttjande av barn kom till polisens kännedom år 2020.¹

År 2019 i Hälsa i skolan svarade över en femtedel av flickorna på andra stadiet på Åland att de upplevt sexuellt våld under året, vilket var högst i hela landet. År 2021 var siffran nästan samma för flickor i yrkesgymnasiet men för flickor i gymnasiet hade siffran halverats till 10,7%. För elever i åk 8–9 var siffrorna högre för både pojkar och flickor på Åland än i resten av Finland och över en femtedel av flickorna svarade att de upplevt sexuellt våld under året.²

10% av elever i åk 8–9 har upplevt sexuellt ofredande i skolan under året vilket är överlägset högst i Finland.³

Enligt rapporten som analyserade den åländska resultaten i Hälsa i skolan 2019 kan man göra en hypotes om att en stor förklaring till ökningen av rapportering av sexuellt våld på Åland i hög grad beror på att ålänningarna, i synnerhet de unga, i hög grad konsumerar rikssvenska medier och därmed i högre grad än i övriga Finland tagit del av det rikssvenska #metoo-upproret. Det kan dock inte uteslutas att delar av ökningen beror på en högre grad av faktisk utsatthet. Som möjlig förklaring till detta nämner intervjupersonerna dels att det åländska samhället är litet och präglas av stark social kontroll, vilket gör det svårt att bryta tabun och rapportera utsatthet.⁴

Det finns ett stort behov av kunskap om trakasserier, samtycke och sexuella rättigheter och skyldigheter bland barn.

Ålands feministparaplys projekt för att motverka sexuella trakasserier i de åländska gymnasieskolorna och i fritidssektorn under 2019–2023 ökar kunskap om trakasserier på Åland.

Enligt skärgårdsungdomarnas intresseorganisation SKUNK är det lilla samhällets baksida att litenheten stärker den tystnadskultur som finns i samhället kring sexuellt ofredande och sexuella övergrepp.

Genomförandeplan för Lanzarotekonventionen saknas på Åland även om lagtinget ratificerade konventionen år 2011.

VÅR REKOMMENDATION:

Säkerställ att alla barn och unga får ökad kunskap om lagstiftningen, trakasserier, samtycke och sexuella rättigheter och skyldigheter.

¹Finlands officiella statistik (FOS): Brott och tvångsmedel.

²THL, 2021. 23% av flickorna och 9% av pojkarna i åk 8-9 på Åland, hela landet respektive siffror 13% och 5%.

³THL, 2021. 5,5% i hela landet. 14% av flickorna i åk 8-9 på Åland har upplevt sexuellt ofredande i skolan under året (hela landet 7%).

⁴Nordic Equality Team. [UTSATTHETENS BREDD OCH DJUP. Sexualiserat våld, våld från föräldrar och psykisk ohälsa bland unga på Åland, analys av resultatet i Hälsa i skolan 2019.](#)

9. DET FAKULTATIVA PROTOKOLLET TILL KONVENTIONEN OM BARNETS RÄTTIGHETER OM INDRAGNING AV BARN I VÄPNADE KONFLIKTER

När Finland ratificerat det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter anges för Ålands del att invånarna i landskapet utgör ett undantag i värnpliktsfrågor, därmed inhämtades inte lagtingets bifall till protokollets bestämmelser. När landskapsregeringen i 2019 lämnade ett utlåtande till utrikesministeriet gällande utkastet till Finlands rapport gällande barnkonventionen och dess fakultativa protokoll om indragning av barn i väpnade konflikter uppmärksammade landskapsregeringen att det fakultativa protokollets artikel 6.3 innehåller bestämmelser om hälso- och sjukvård där Åland har behörighet.¹

Ålands lagting behandlade ratificering av det fakultativa protokollet för Ålands del i 2021. Ålands landskapsregering visste inte då om det finns barn/personer på Åland som har varit med i väpnade konflikter, men enligt ansvarig minister har Åland redan bra förutsättningar för att säkerställa genomförandet av artikel 6.3 av det fakultativa protokollet. Under diskussionen i plenum framfördes oron att Åland inte har strukturer för att säkerställa psykisk och fysisk rehabilitering och återanpassning i samhället enligt artikel 6.3, speciellt eftersom ett viktigt integrationsprojekt, En Säker Hamn, slutade år 2021.²

Ålands lagting gav, till de delar som faller inom landskapets behörighet, sitt bifall till protokollet i februari 2021.³

¹ [Landskapsregeringens svar RP 17/2019-2020](#)

² [Plenum 18.1.2021: Remissdebatt.](#)

³ [Lagtingets beslut 12/2021](#)